

GAGYI JÓZSEF

Fehéregyháza

Román–magyar kapcsolatok

A tanulmányozásra kiválasztott település, Fehéregyháza az Erdélyi-medence középső részén, a Nagy-Küküllő mellett, Segesvár közvetlen szomszédságában fekszik. 1992-ben lakosságának 70 százaléka román, 24 százaléka magyar. Kisebbségben cigány, valamint néhány szász etnikumú lakosa¹ is van a településnek.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a közelmúltban, de főleg 1989 után, milyen jellegű interetnikus kapcsolatok léteznek a település két, nagyobb számú etnikuma: a románok és a magyarok között. Ugyanakkor kiválasztottam egy olyan, évente ismétlődő eseményt, amely a lokális identitás konstruálása szempontjából kulcsfontosságú: az 1849. július 31-i segesvári csatában elesettekre, az itt eltűnt Petőfi Sándorra való megemlékezést (helyi nevén: Petőfi-ünnep). Bemutatom – az előtörténet vázolója után – a 2000. július 30-i ünnepséget, és ehhez kapcsolódva elemzem az évente megismétlődő ünnepségeknek a kilencvenes években a lokális identitást építő szerepét.

A településen gyerekkorom óta ismerős vagyok, közeli rokonaim élnek itt. A kilencvenes években a velük való találkozások, beszélgetések alkalmat nyújtottak arra, hogy követhessem a településen zajló változásokat. 1990. március 15-én, az első szabad ünnepen is Fehéregyházán voltam, és azután is minél többször igyekeztem részt venni a Petőfi-ünnepken. 1999 őszén, valamint 2000 tavaszán és nyarán elmélyültebb terepmunkát végeztem a településen. Sorra megkerestem a magyar és a román közösségek politikai, kulturális, vallási vezetőit, beszélgetéseket készítettem velük. Közeli figyeltem a 2000. július 30-i Petőfi-ünnep előkészítését, lezajlását.²

1 Az 1992-es népszámlálás adatai: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. I. Kovászna, Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között. Csíkszereda, 1998.

2 Az információk elsődleges forrásai, a hallottak kiegészítői és értelmezői közeli rokonaim, valamint a magyar közösség „krónikása”, jelenleg a helyi tanácsban RMDSZ-tanácsos, Máthé Attila voltak, ezért elsősorban nekik tartozom köszönettel.

A múlttól röviden

Az évszázadok során többször is „etnikai átrendeződés” történt Fehéregyházán. A település nevét először 1231-ben latinul, majd 1297-ben magyarul említik. Valószínű, hogy székelyek telepedtek meg itt az Udvarhelyszékre való továbbvonulásuk előtt. Majd szász és vallon telepések lakják a templommal rendelkező, szászul Veysskirchnek, Weisskirichnek, majd később Weisskirchnek nevezett helységet. 1553-ban kerül a falu a Haller grófok birtokába. A 16. század végén, 17. század elején a falu elnéptelenedik, az utolsó szászok Segesvárra költöznek. Ugyanezen század folyamán kezdődik a román jobbágyok betelepítése. Főleg a grófi udvari munkákra magyarok is érkeztek, de kevesen. Egy 1881-ben végrehajtott népszámlálás szerint az 1396 lakos közül 875 fő román, 193 fő magyar (12 német és 254 egyéb, valószínűleg cigány mellett).

Fehéregyháza helyi társadalmának 20. századi történetét az első világháború előtti húsz év eseményei döntően befolyásolták. A csődbe jutott Haller grófok birtokának felét a szász érdekeltségű Siebenbürger Vereinbank, felét pedig a magyar állam vásárolja meg. A bank előbb negyven Zsombolya melletti sváb, majd azok gyors távozása után huszonnyolc környékbeli szász családot telepít a faluba. A magyar állam meghívására 33 magyar református család érkezik: öt Esztergom megyéből, a többiek a Székelyföld falvaiból. Ezzel átalakul az etnikai szerkezet, kiegyensúlyozottan multietnikussá válik a település, kialakulnak az 1990-ig (a szászok távozásáig) tartó korszak etnikus keretei. Az 1910-es népszámlálás adatai szerint 2049 a falu lakóinak száma, ebből 1194 román, 444 magyar, 188 szász, 223 cigány.

A 20. század évtizedeiben a település az etnikumok előbb térben is elkülönülő, majd keveredő életszintere lesz. Kezdetben, a század első évtizedében a település négy, egymástól jól elkülönülő részre oszlik. A falu felső, keleti, Héjjasfalva felőli részén egy tömbben szászok élnek, a főút mellett románok laknak, az alsó, a nyugati, Segesvár felőli részén, a Küküllő felé található a cigányok telepe, amelyet ma is Tiganie-nak neveznek. Déli irányban, a vasúton túl, a falu addigi terén kívül, a Telepen laknak a magyar telepések. A falu központjában az 1440-ben épült és a 19. század elején felújított református templom, illetve a községháza körüli terület vegyes lakosú: itt magyarok, szászok, románok élnek egymás mellett.

A nagypolitikai változások helyi hatásai többször is átalakították az etnikumok közötti viszonyrendszert. 1919 és 1940 között meghatározó szerepet játszott, hogy Trianon után minden magyar állami tulajdon – így a kastély és azok a földek, amelyeket nem osztottak fel a telepések között – a román állam kezébe került. Már az 1921-es földreform előtt megkezdődött ezeknek a földeknek az elosztása a helybeli románok között. A földreform igazi csapást mért a magyar telepésekre. Ugyanis 1918-ig sikerült mindegyik telepésnek

kifizetnie a birtoka utáni tartozásokat, de nem sikerült a háborús viszonyok miatt a telekkönyvi hivatalban rendezni az új birtokstátuszt. Ezért, mint állami vagyont, a telepések birtokainak nagy részét (az öt holdon felüli területet) a román állam elvette és kiosztotta. A telepéseknek ezeket a földeket új, román tulajdonosoknak kellett átengedniük. Évtizedes pereskedés indult, több perújrafelvétellel, és csak az 1950-es évek elején sikerült a földeket visszakapniuk.

A románok a telepés szászokhoz és magyarokhoz képest az 1921-es földosztás előtt a falu szegény rétegének nagyobb részét alkották. Rá voltak kényyszerülve, hogy napszámba járjanak, illetve, hogy a magyaroktól vagy szászoktól földet béreljenek. 1921-től azonban jelentősen megváltozott a helyzet. A nagyobb birtok, a közeli Segesvár piaca, az őket pártoló adminisztráció jobb gazdasági- és életfeltételeket teremtett a románok számára. 1940. augusztus 30-án Bécsben úgy döntöttek, hogy Fehéregyházától mintegy nyolc kilométerre északkeletre húzzák meg az új román–magyar határt. Ezért 1940 szeptemberében választás elé került a falu magyarsága: mennek-e vagy maradnak. Az idősebbek – a telepések még élő, első generációja – maradtak. Mentek, majd szöktek viszont a fiatal férfiak, akik megkapták a katonai behívójukat a román hadseregbe. Elment a felekezeti iskola igazgató-tanítója és egy tanítónője. Máthé Attila statisztikája szerint az első két évben a református egyházközség 68 tagja (több mint 10 százaléka) költözött a „közeli” Magyarországra. Erre az időszakra alapvetően jellemző a magyar fél kiszorulása a nyilvános térből. Nem tartanak Petőfi-ünnepségeket; felbomlik a fűvőszeknar, a magyarok közösségi élete a templom falán belülré szorul vissza.

Az 1945 és 1990 közötti időszak új változásokat hozott. 1957-ben megalkul a termelőségvetkezeti. Megkezdődik Segesvár modern iparának kiépítése. Az 1957–1961 között, közvetlenül Fehéregyháza szomszédságában épült Üveg- és Fajanszgyárba sok fehéregyházi jelentkezik, és az új generáció már szakiskolákat végzettként a gyári munkás életformát választja és éli. 1948-ban államosítják a magyar felekezeti iskolát. Azóta az ötödik osztályosoknak, ha magyarul akarnak tanulni, Segesvárra kell bejárniuk.

A falu központi részein utcákat nyitnak – az 1954–55-ben épült új vasútállomás felé, a Sárpaták partján, a Múzeum utcában, valamint a Telepen túl; a Sárpaták falu felé vezető út mellett építkeznek. 1963–64 között a vasúttal párhuzamosan, a falu és a Telep közé épül az új műút, az E 13-as Marosvásárhely és Brassó közötti főút helyi szakasza. A szomszéd, kisebb településekről ugyanakkor elindul a beköltözési hullám. Például Sárpatákról jelentős számú magyar költözik ide. Az 1977-es népszámlálás adatai szerint a három kisebbségben levő etnikum ekkor érte el a legnagyobb létszámot: 812 a magyarok, 351 a németek, 486 a cigányok száma. Fehéregyháza ebben az időszakban prosperál: segesvári vállalatok építkeznek a határában, munkahelyet, kereseti lehetőséget teremtenek; városi autóbuszjárat közlekedik; nagyméretű lakás-

építkezés, vagy a meglevő lakások modernizálása, fürdőszobával való ellátása folyik. Bevezetik a földgázt, kiépül a vízvezetékrendszer. Ugrásszerűen megnő a személygépkocsi-állomány. Fehéregyháza urbanizált településsé válik.

1969-től a fehéregyházi katolikusoknak újra van központjuk. A 15. század elején ferences rendház épült a Sárpatok vizének bal partján levő Monostordombon, de 1690 körül eltávoztak innen a szerzetesek. A Sárpatok faluból leköltöző katolikusokkal együtt költözik papjuk is, és imaházzá alakítanak egy épületet, majd haranglábat építenek, és 1979-ben harangot szentelnek a Monostordombon.

Az ortodox románok, fiatal papjuk vezetésével, 1982 és 1985 között építkeznek. A falu nyugati részén impozáns templomot emelnek az 1811-ben épült kis templom helyére. Messze ellátású tetejét mázas cseréppel fedik, a cserepek két évszámot formálnak, a falu (mint román etnikumúak lakta település) feltételezett alapításának (1265), valamint a templom építésének (1985) évszámait.

Románok és magyarok 1990 előtt

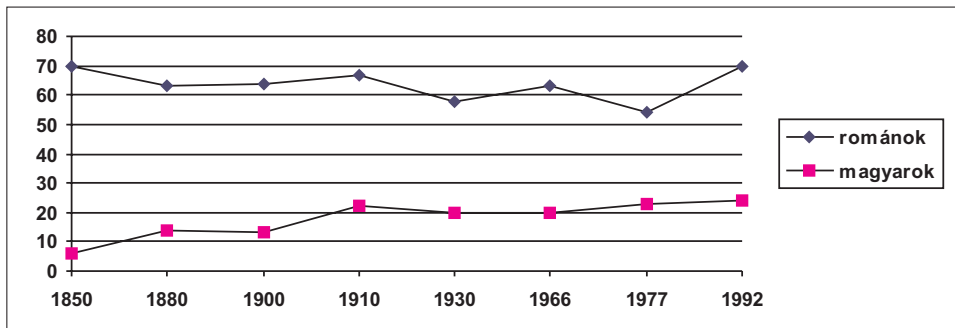
A magyar közösség egyik vezetője (nyugdíjas tanító, a Petőfi Művelődési Egyesület elnöke, több ciklusban tanácsstag) mondja: *„éles ellentétekre, románok és magyarok között, én nem emlékszem...”* Ugyanezt állítják a román vezetők (ortodox pap, tanácsosok) is. Úgy látom, a témáról általam kialakított beszélgetésekben „románok” és „magyarok” nem mint „szomszédok”, „barátok”, „játsszótársak”, „munkatársak”, hanem elsősorban mint a „román közösség” és a „magyar közösség” tagjai jelennek meg. Maga a beszélgetés helyzete, a témafelvetés az, amely termeli az etnicitást. Az esetbemutatókon túlmutatató értelmezések során mindenképpen ajánlatos ezt figyelembe venni.

Demográfiai arányok változása

A románoknak és a magyaroknak a teljes lakossághoz viszonyított aránya a településen az 1850–1992 közötti időszakban az ábra szerint változott.³

A mintegy százötven év alatt a románok aránya – főképp a más etnikumúak betelepülései miatt – fokozatosan csökkent. Ez volt jellemző a hatvanas–hetvenes–nyolcvanas évekre is, ugyanis ekkor, párhuzamosan a románok mellett, (főleg sárpataki) magyarok is betelepültek. 1977 és 1992 között kivándoroltak a szászok. Bár a románok száma stagnált, a magyaroké csökkent, mégis a település összlakosságán belül a románok aránya jelentősen, a

3 Varga E. Árpád: i. m.

magyaroké igen kis mértékben növekedett. Így ma ugyanolyan a románok aránya, mint százötven évvel ezelőtt. A magyarok száma főleg az elmúlt száz év alatt gyarapodott, és ma a település lakosságának mintegy egynegyedét (1992: 23,92%) alkotják.

Konfliktusok

A hatvanas évek előtt létezett a paraszti gazdálkodók falujában kialakult hierarchia. A legjobb gazdák, a legszorgalmasabbak, a legtakarékosabbak, a példászerű közösségi életet élők a szászok voltak. Mögöttük román, magyar gazdák sorakoztak, őket követve, tőlük tanulva, egymással versenyezve, ugyanakkor egymást segítve. Amíg külső beavatkozásra fel nem bomlott ez a gazdasági-szociális egyensúly, a hierarchia sem változott. Nem voltak emlékeztető szociális konfliktusok, mert „mindenki tudta a helyét”.

Témámnak megfelelően, románok és magyarok között 1990 előtt vagy után történt, a kapcsolatok alakulásában mély nyomot hagyó konfliktusokat, fizikai vagy szimbolikus agressziókat próbáltam a beszélgetések nyomán rekonstruálni. Úgy találtam, hogy ezek ekkor és az előző időszakban egyaránt nem helyi eseményekhez, hanem nagypolitikai jelenségekhez, ideológiai fordulatokhoz, törésekhez köthetők.

1944 őszén, a front elvonulása után hazatérő katonaköteles magyar fiatalokat mint „hazaárulókat” összefogdosták, megverték a román hatóság emberei, és ebben segédkeztek nekik helyi románok is. Ugyanebben az időben történt, amit egy szemtanú mesélt: „Egy ilyen verekedésre emlékszem, késő este volt, akkor még a Telepes utcákban olyan nagy eperfák voltak, s az eperfák alatt játszottunk mi, gyerekek. Hát egyszer látjuk, hogy román legények kapákkal és villákkal jönnek, s kezdik betörni a házak ablakait. Ez negyvenötben volt, s bosszúból, itt volt ugye a határ, a magyarok átpufogtattak, s a románok vissza, s a saját szememmel láttam, amikor hozták a sebesülteket. Boldogfávnál voltak ilyen összecsapások. Az itteni magyar legények Toldy Dénesnél mulattak, s a románok ugye törték az ablakot, Szabó Vilmánál s Barabás Reg-

ináig eljutottak, s mi gyerekek rögtön riasztottunk, s a felnőttek, legények jöttek is, s mint a hodákiakat Vásárhelyen, megfutamították őket. Másnap aztán egyik-másik a románok közül bekötött fejfel jelent meg, de hát ők jöttek ide. De az idősök, az apáik biztosan nem helyeselték, hogy a fiaik ezt csinálták...⁴

Igen kivételes történelmi helyzetben került erre sor, de azután ehhez hasonló eset nem történt, állítja a beszélgetőtárs. Mások szerint ehhez hasonló feszültség volt észlelhető a faluban 1990 márciusában, közvetlenül a marosvásárhelyi véres események után. A románok, magyarok között egyaránt rémhírek terjedtek a másik fél „készülődéséről”, de végül is semmi nem történt, bár: *„Volt, amikor hintették a gyűlöletet, az ortodox pap, az öreg románok mondták az öreg magyaroknak, s én tőlük tudom, hogy azt mondta, ez a kilencvenes márciusi események után volt, hogy nekünk fel kell fegyverkezniünk baltákkal, botokkal, ilyen ütő-verő szerszámokkal, s ki kell verjük a magyarokat a sárpataki völgyből, mert valamikor ők verték ki onnan a románokat...⁵*

A szimbolikus agresszióra több példa is akad. A húszas években a piros-fehér-zöld színek viselete, valamint a magyar *Himnusz* nyilvános éneklése miatt alakulnak ki konfliktusok. A nyolcvanas évek elején egy magyar legény letépi és meggyújtja az állami ünnepen kitett piros-sárga-kék zászlót; helyben tartott nyilvános tárgyaláson ítélik börtönbüntetésre. Ugyancsak a nyolcvanas években a 48-as emlékműnél a magyar nagykövetség képviselője által elhelyezett piros-fehér-zöld szalagos koszorút köti a bicikli után egy fiatalember, végighurcolja a falun, majd meggyújtja (mások szerint a patakba dobja).

A konfliktusok azonban – mint a példák is mutatják – kivételes helyzetekben történő kivételes események. A mindennapokban a románok és a magyarok: „szomszédok”, „barátok”, „munkatársak”.

Tér-változások

Az etnikumok század elején kialakult térbeli elhelyezkedése – a falu viszonylagos etnikai különállásokat mutató tagoltsága – a század közepétől fokozatosan megváltozott. A folyamatnak két fontosabb alakítója van. Az egyik a település számbeli-területi gyarapodása. Segesvár szomszédsága azt eredményezte, hogy az 1989 előtti negyven évben folyamatosan nőtt a környező, kisebb falvakból betelepődők száma. Ezeket a családokat a városi megélhetés vonzotta ide. A munkaképes emberek nagyobb részének már volt segesvári

4 Részlet a Gábos Dezsővel, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnökével készített beszélgetésből.

5 Részlet a Benefi Sándor református lelkésszel készített beszélgetésből.

munkahelye, és ahhoz szeretett volna közelebb kerülni, családjának jobb körülményeket teremteni, amikor Fehéregyházán telket vett, építkezett. Sárpataki, szederjesi, szenterzsébeti magyarok, búni, topai vagy távolabbi románok egyaránt akadtak a beköltözők között. Ki, ahol kapott, ott vásárolt telket, esetleg eladó házat magának.

A másik alakító tényező: a szászok Németországba való kitelepedése. A hetvenes években kezdődött, a nyolcvanas években felerősödött, majd 1990-ben Georg Schwarz lelkész kivándorlásával befejeződött a folyamat. A szászok házait, telkeit az állam eltulajdonította, és kiosztotta vagy eladta. Szász házba beköltözni helyieknek, például fiataloknak, de különösen segesvári tömbházban lakó embereknek igen előnyös változást jelentett. Inkább románok, de magyarok is kaptak vagy vásároltak házakat. A szász falurészben 1945-ben 25 szász, valamint 2 magyar és 1 román család lakott; ma 32 román, 15 magyar és 3 vegyes (szász és magyar vagy román) család lakik.

1989-ben Fehéregyháza a század elején tapasztalható állapotokkal ellentétben, tereiben is inkább vegyes etnikumú településnek mondható. Etnikailag egyneműnek tekinthető részek: a főutca, különösen a központtól Segesvár felé eső, románok lakta része; az újonnan betelepedett cigányok nagy lélekszámú új lakónegyede a Sárpatak bal partján, valamint a két oldalról románok lakta utcákkal körülvett, legnagyobb részt magyarok lakta Telep. Vegyes az egykor szászok lakta felső faluvég, és mindazok az utcák, amelyek a negyvenes évek végétől alakultak ki, népesedtek be.

A település fejlődésének új irányokat szabott az 1963–1964-ben épült E 13-as, Marosvásárhelyt Brassóval összekötő műút, amelyik kikerüli a régi falut, faluközpontot. Emellett az út mellett új utcák, házsorok alakultak ki, melyekben szintén vegyesen laktak románok, magyarok, a Tigania-ból kirajzó cigányok. Ebben az időszakban a régi faluközpontban új iskolaépületet, szövetkezeti üzletet építettek. Nem ide, hanem a falu alsó részére, az ortodox temető mellé építették, ezzel is a „román központ” jelleget erősítve, az új, nagyméretű ortodox templomot.

Hétköznapi együttélés

A rokonság

A románok és magyarok közötti rokoni kapcsolatok alakulásáról egy másik, a magyarok asszimilációját vizsgáló tanulmányomban részletesebben szóltam.⁶ Itt csak a fontosabb gondolatokat ismételném meg. A század második felében egyre több a vegyes házasságok száma, és megfigyelhető ezekből a házassá-

6 Gagyfi József: *Fehéregyháza. Magyarok egy vegyes lakosságú erdélyi településen*. Kézirat, é.n.

gokból származó következő generáció tagjainak románná válása. Ennek ellenkezőjére, valamint 1989 után, a románokhoz való igazodás megfordulására, a „magyarosodásra” is van példa. Beszélgetőtársaim többségének az a véleménye, hogy a vegyes házasság megtörténhet, de mindkét (román és magyar) helyi közösség tagjai igyekeznek ezt inkább elkerülni. A vegyes házasságok többségében az egyik családtag nem fehéregyházi.

1905-ben létrejött egy színmagyar falurész, a Telep. 24 református magyar család költözött ide. 1999-ben 82 család lakik itt: 67 magyar, 9 román, 1 német, 1 magyar cigány, 4 vegyes (román és magyar, illetve egy bolgár és magyar). Ez utóbbiak közül három idegenből költözött vissza (a magyar családtag idevaló, és a házasságot idegenben kötötték meg). Úgy tűnik, Fehéregyházán a vegyes házasság exogám jelenség. Éppen ezért nem jellemző a rokoni kapcsolat helyi románok és magyarok között.

Szomszédság (territoriális kapcsolatok)

Az évtizedek alatt a szomszédsági kapcsolatok kialakultak, megszilárdultak. A negyvenes évek végétől beköltözők együtt építkeztek, egymást kezdték segíteni. Beszélgetőtársaim nem tudnak tartós, etnikai alapon kialakuló rossz szomszédsági viszonyról: *„Az a magyar, aki ott van a románság között, az alkalmazkodik...”*

A szomszédsági viszony értéke akkor derül ki igazán, ha megváltoznak a feltételek, elköltöznek egymás mellől a szomszédok. Szász és magyar szomszédságból a falu középső részébe, román környezetbe költözött idős román asszony meséli: *„Soha nem volt, azóta se olyan jó szomszédunk, mint Márton bácsi. Mikor jöttünk el, akkor is a lelünkre kötötte: ha baj van, segítség kell, vagy pénz kell kölcsön, először hozzám gyertek!”* Az asszony fiatalabb lánya arra emlékszik, hogy mind a két család (a szemben levő magyar és a sajátjuk) ugyanúgy bánt a szomszéd gyermekekkel is, mint a sajátjukkal: ha ettek, megkínálták őket, ha dolgozni kellett, hol itt, hol ott segítettek. A kinőtt ruhákat, cipőket a szomszéd kisebb gyerekek örökölték. Karácsonykor egymást köszöntötték, húsvétkor a református és ortodox család kölcsönösen ünnepi kalácsot, tésztát küldött egymásnak.

A territoriális kapcsolatok Fehéregyházán kevésbé etnicizáltak. Akik territoriális kapcsolatban állnak egymással, azok a mindennapokban igen sok kooperatív formát tartanak életben. Ezek legnagyobb része szomszédok – és nem „románok” / „magyarok” közötti. A szomszédok legjelentősebb (informális, jo-

7 Suteu Mariaval, az ANCD (Alianta Nationala Crestin Democrata, Keresztény Demokrata Nemzeti Szövetség) képviselőjével készített beszélgetés közben az interjúalany édesanyjának megjegyzése.

gilag nem létező) intézménye az úgynevezett Temetkezési Egylet. A százszok hozták magukkal betelepedéskor, mint a szervezethegüket biztosító egyik intézményt. A magyarok az ötvenes évek közepén alakítottak egyletet, de ez egy évtized múlva kettévált. A románok ezt követően hozták létre a ma is működő két egyletüket. A tagok tagdíjat fizetnek, és haláluk esetén az Egylet segélyben részesíti a családot, temetést, tort szervez. A magyar egyletek tulajdonában vannak a fúvószenekar hangszerei is, és a fúvószenekar kedvezményes bérért játszik a tagok temetésén. Témám szempontjából fontos, hogy az eddig említett egyletek etnikumok szerint alakultak, működnek, az etnikumok belső szervező intézményeiként, ám a határok nem hermetikusak, vannak átjárások. Vegyes házasságok más etnikumú tagjai is beléphetnek; vagy a vegyes szomszédságban élők egyiknek és másiknak is tagjai lehetnek. Ilyenkor két tagdíjat fizetnek, és temetéskor mindkét egylet segít. Van ugyanakkor egy olyan egylet is a faluban, amelyet eddig még nem említettem, és amelyik az előbbiektől mintájára, de nem etnikai, hanem szakmai szempont szerint alakult ki: a vasutasok egylete.

Barátok/kortársak (falun belüli, életkori csoportokon belüli kapcsolatok)

Az utóbbi évtizedekben felnövé fiatalok generációs kapcsolatait a területi kapcsolatok mellett döntően meghatározza intézményi szocializációs környezetük. Azok a magyarok, akik a helyi iskola román osztályaiba jártak, a generációjuk román fiataljaival további jó kapcsolatban maradtak, akik viszont Segesváron vagy a székely kisvárosokban végezték ötödiktől tanulmányaikat, azok az ottani kapcsolataikat erősítették meg. Elmondható az, hogy a fiatal generációk románjai és magyarjai sokkal kevésbé ismerik egymást, és ennek következtében kevesebb közöttük a kooperáció, mint a század közepén felnövék esetében.

Jövevények és munkatársak (alkalmi kapcsolatok)

Fehéregyháza a 20. század végére tulajdonképpen Segesvár külvárosává fejlődött. A hetvenes években már összeért a két település, de ettől fogva a faluban lakóknak egyszerre kellett etnikai különbségeik mellett társadalmi különállásuk és integrálódásuk kérdéseivel is szembenézni. Az etnikumok szempontjából ez azt jelentette, hogy számban sokkal nagyobb etnikai tömb részeként is tekinthettek önmagukra. Fehéregyházi román közelebb érezhette magához a segesvári román munkatársát, mint a fehéregyházi magyar utcabelijét. Helyzetek sorában merült fel a kérdés, hogy kikhez állnak a fehéregyháziak közelebb: románok/magyarok a magyar/román szomszédjukhoz, vagy a gyárban dolgozó román/magyar munkatársukhoz, a városban élő román/magyar alkalmi ismerőseikhez.

Döntő fontosságúnak tartom a válasz keresése szempontjából a konstruálódó (kapcsolatokban megújuló) lokalitás kérdését: kinek kivel volt lehetősége több időt közösségben (territoriális, generációs közösségben) együtt tölteni. Nem meglepő, hogy beszélgetőtársaim (főként a román etnikumúak) közül többen is utaltak arra: az utóbbi évtizedekben érzékelhetővé vált az etnikumokat átmetsző határ helyiek („*cei de aici*”) és idegenek („*venetici*”, ezt jöttmentként is lehet érteni) között.⁸ Ez működött, működik a más helységeken lakó, közös segesvári munkahelyeken találkozó munkatársak esetében is, de ez a határ természetesen átjárható. Igazán erős akkor, ha lokális idegenség, etnikai különállóság és szociális kirekesztettség együtt jelentkezik. Ez pedig 1989 után leginkább érzékelhetően nem a románok és a magyarok, hanem a románok, magyarok és integrálódott, Tigania településrészen lakó cigányok – valamint a nemrég letelepedett cigányok között épül.

1989 előtt csak néhány kis cigányház állott az egyik fehéregyházi faluvégben, a Sárpaták felső folyása mellett. A kilencvenes évek közepén lebontottak Segesváron néhány, az ötvenes évekből származó, düledező egyemeletes barakképületet. Ezek lakásainak többségében akkor már rég munkanélküli, jövedelem nélküli cigánycsaládok laktak. Egyik évről a másikra százával költöztek a Sárpaták melletti telepre. Ez ma Fehéregyháza legzsúfoltabb, legelhanyagoltabb része. Lakói a helyi társadalmon kívül élnek – a helyiek csak a távolságot tartják velük szemben, hiszen „*tolvajok, munkakerülő*”. A hatóságokkal nincs kapcsolatuk, rendszeres szociális segélyben már csak azért sem részesülnek, mert nem lehet pontosan tudni, hányan, kik, meddig tartózkodnak itt. Számukat beszélgetőtársaim több mint négyszázra becsülik. Akik itt laknak, azok fizikailag a falu terében élnek – de szociálisan igen erős határon kívül rekesztve.

Románok és magyarok 1989 után

Politikai viszonyok, intézmények 1989 után

Az 1989 utáni időszak az új, politikai, társadalmi-kulturális életet szervező intézmények alakulásának, működésének korszaka. Ezek alkalmanként magukra vállalják, szabályozzák a románok és magyarok kapcsolatainak megjelenítését, alakítását. 1989 legvégén jön létre az első helyi politikai szervezet, a magyarok érdekvédelmi szervezete,⁹ az RMDSZ (Romániai Magyar Demok-

8 Más, általam hallott elhatároló elnevezések: „*albesteni si straini*” (fehéregyháziak és idegenek); vagy egyszerűen „*care sint de aici si care nu sint de aici*” (akik itteniek és akik nem itteniek).

9 Ez minden olyan helységben, ahol olyan magyar értelmiségiek éltek, akik azelőtt a még létező „magyar intézmények” (pl. irodalmi lapok, *Kriterion*) belsőbb köreiből tartoztak, igen hamar megtörtént. A fehéregyházi magyar értelmiségiek az emlékhelynek, Petőfinek, az emlékünne-

rata Szövetség). Ezt követi a RNEP (Román Nemzeti Egységpárt) helyi szervezete, amely a nemzeti érzelmű, politizáló románokat tömöríti.

Az első évek a szembenállás jegyében telnek. A legelső, máig sokat emlegetett, a magyar osztályok magyar iskolává való szervezése körül kialakult konfliktus 1990 januárjában robban ki. Pintea Aurora tanárnővel, a Román Nemzeti Egységpárt színeiben 2000 tavaszán a tanácsba bejutott tanácsossal készített beszélgetésből idézek:

„...amikor visszatértünk a vakációról, tanári gyűlés volt, és Gábos Dezső felvetette a különválás kérdését. Őszintén mondom, nekem legalábbis az egy sokk volt. Lehet, hogy nagyon durva voltam, amikor állást foglaltam, és azt mondtam, hogy megsért minket. Hát mondta valaki önöknek, hogy menjenek el ezekből az épületekből, mert két iskolaépület van...? Felvetette valaki a problémát, hogy ön nincs amit keressen itt? Vagy fordítva: szégyelli, hogy tovább azokkal a román kollégákkal együtt legyen, akikkel eddig együtt volt, vagy hogy a magyar gyerekek a román gyerekekkel játszanak? Ha ön mint nevelő ezt mondja, akkor bármire számíthatunk az egyszerű emberek részéről! Egy iskolázott ember uszítja a többieket? Azt akarom mondani, hogy ez egy elszigetelt eset volt. Nem egyeztünk bele, természetesen, mert úgy gondoltuk, hogy nincs szükség erre a különválásra. Azt mondtam: mit is jelent ez? Bezárkóznak, ott csak a magyarok, itt csak a románok, vagy csak a cigányok, hát ez nem lehetséges. És Fehéregyházán nem történt meg ez a dolog.”

Az 1990. márciusi marosvásárhelyi román–magyar konfrontáció kölcsönös bizalmatlanságot és ellenségességet szült. 1990 nyarán az RMDSZ a magyarországi Nagykátáról mintegy 700 könyvet kap ajándékba. A falu közepén, az egykor a grófi birtokhoz tartozó épület („filagória”) üresen álló első emeleti helyiségeit kéri az új helyi vezetéstől a magyar könyvtár és az RMDSZ székhelye számára. Az ellenséges hangulat nyilvánvaló: amikor ezt a kérést a tanács tárgyalja, szervezeten, az ortodox pap vezetésével mintegy 50 román is a teremben tartózkodik: *„Csúnyán beszéltek velünk, igaz, mi is kikeltünk... A kérést nem lehet jóváhagyni, keressünk magunknak székházat, ha kell. Még füttyültek is...”*¹⁰

A helyhatóság választások statisztikájából is kiderül: fokozatosan oldódott ez a polarizáltság, szembenállás, és többszínűvé vált a helyi politikai élet. 1992-ben a 15 (községi, tehát nemcsak fehéregyházi) tanács tag politikai pártok szerinti megoszlása: 9 RNEP, 4 RMDSZ, 2 KDNPP (Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt). 1996-ban: 5 RNEP, 3 RMDSZ, 2 RDK (Román Demokratikus Konvenció), 2 DP (Demokrata Párt), 1–1 pedig: NLP (Nemzeti Liberális Párt), SZMP (Szocialista Munkapárt), Nyugdíjasok Pártja. A 2000

peknek, egyszóval a magyar kulturális hagyományba való erős integráltságuknak köszönhetően igen jó kapcsolatokkal rendelkeztek.

¹⁰ Részlet Hegyi Mózes RMDSZ elnökkel készített beszélgetésből.

júniusában megtartott választások eredményei: 4 RMDSZ, 2 RNEP, 2 DSZRP (Demokratikus Szocializmus Romániai Pártja), 2 NRP (Nagyrománia Párt), 2 KDNSZ (Keresztény Demokrata Nemzeti Szövetség), 1 RKK (Romák Keresztény Központja), 1 független (az ortodox pap). 2000-ben már esély volt arra, hogy az RMDSZ alpolgármester-jelöltje nyerjen; a román pártok azonban összefogtak és más jelöltet támogattak.

A településnek 1992 óta ugyanaz a helyi, román nemzetiségű személy a polgármestere. Politikailag független. Véleménye szerint: *„a polgármester ezen a szinten egy adminisztrátor, helyi szinten ő nem kell politizáljon. Akik itt pártok színeiben jelentkeznek, azok nem a lakosságot képviselik, csak egy-egy bandát („gasca”)...”*.¹¹ Igen nagy érdeme, hogy évek során előkészítette, majd bírósági úton elérte, hogy Segesvár és Fehéregyháza között ez utóbbi javára dőljön el a határvívta. Ugyanis ezzel néhány nagyobb segesvári ipari platform (olyan fehéregyházi területen, amelyet az építés előtt, az ötvenes években a város bekebelezett) visszakerült Fehéregyházához. Ez igen jelentősen megnövelte a helyi tanács bevételét és lehetőségeit.

Helyi szinten, amint ez a fentiekből kiderül, az RMDSZ a legstabilabb politikai képviseleti szerv, noha nem mentes belső konfliktusoktól. 1999 elején megújult a vezetőség, a fiatalabb generációból származó jelöltek jelentkeztek. Az RMDSZ polgármesterjelöltet is állított. A megválasztott polgármester az érvényes 2265 szavazatból 1549-et kapott, a listán őt követő RMDSZ-jelölt 319-et (igaz, az RMDSZ-lista 444-et, tehát a magyar szavazók is nagy számban adták a voksukat más polgármesterjelöltekre). A helyi politikában tapasztalható az etnicizált határok halványodása, de ugyanakkor továbbélése is, erre szolgáltat példát, hogy a versenyben alulmaradt RMDSZ-jelölt a választások után esélyeiben bízva megpályázta az alpolgármesteri széket, de végül alulmaradt.

Az RMDSZ súlyát a választások előtt az is növelte, hogy kiderült: kijárták az illetékes RMDSZ-es államtitkárnál, hogy a falu külön alapból pénzt kapjon egy utcájának (a Múzeum utcának) a leaszfaltozására. A község 1999. évi költségvetése 1,8 milliárd lej volt, a kijárt összeg: 1,9 milliárd. Sajnos, csak kiskapun keresztül lehetett idehozni a pénzt: a Közmunkaügyi és Településrendezési Minisztérium nem utalhat ki pénzt településen belüli, csupán települések közötti útépitésre, tehát a pénz úgy érkezett, mint a Fehéregyháza és Nagybún közötti, részben elkészült útépités költsége. Polgármesteri ígéret volt azonban arra, hogy *„a kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad”*, tehát a Múzeum utcát – az RMDSZ-nek mint kormánypártnak köszönhetően – leaszfaltozzák.¹²

A megváltozó helyi politikai helyzet az adminisztráció viszonyulását is megváltoztatja. A Petőfi Művelődési Egyesület az RMDSZ-en keresztül évek

11 Részlet a Strioan Toader polgármesterrel készített beszélgetésből.

12 Ez végül is 2000 novemberében megtörtént.

óta kéri a tanácsot: cseréljék ki a főút mellett látható, a Petőfi-múzeum felé az utat jelző táblákat. 1999-ben, a kerek évforduló, a nagy ünnep alkalmára azonban erre nem került sor. 2000 tavaszán az RMDSZ-vezetők elérték, hogy a polgármesteri hivatal költségén három táblát csináltattak, amelyen három nyelven (románul, magyarul, németül) olvasható a helységnév. A Petőfi-ünnep előtti héten a táblák elkészültek, de nem állították fel őket. Előzőleg az Útügyi Hivaltól kellett engedélyt kérni arra, hogy pontosan az előzőleg megjelölt helyekre felállíthassák, most azonban a polgármester nem sokat habozott: „*Tudod mit, az én felelősségemre tegyétek fel oda, ahova akarjátok*” – mondta az RMDSZ elnökének. A felállítás költségeit is a polgármesteri hivatal állta.

Térátalakulások

A településen a kilencvenes években is élénk volt az építkezési kedv. A középületeken látható a hivatalos intézmények pénztelensége, ugyanakkor tapasztalható az egyházak megerősödése. A református egyház renováltatta templomát és új paplakot épített. Az unitáriusok új templomot emeltek a Múzeummal szemben. Az ortodox pap hatalmas házat épített. A település egykor legjelentősebb ipari egysége, a Lengyár ma romhalmaz. Külföldi tulajdonosa nem folytat termelő tevékenységet. A gyár kerítései elkorhadtak, vagy elhordták őket, így a gyár területe mindenkié, szabad az átjárás. A település régi központja elhanyagolt. Amennyiben leaszfaltozzák, a Múzeum utca kiszélesedő része, egyik oldalán a múzeummal, a másik oldalán az új unitárius templommal, kulturális-szagrális központtá válhat.

Intézményes keretek

A fehéregyházi románoknak nincs bejegyzett, működő kulturális vagy szociális, civil szervezetük. A település közintézményeinek (polgármesteri hivatal, iskola, művelődési ház) román vezetése „szervezi” az állami mellett a helyi román elképzelések, érdekek szerinti működést. Például a nemzeti ünnepet, december 1-jét; vagy a művelődési ház évente Calusari-(néptánc)találkozózt szervez. A magyarok társadalmi-kulturális szervezete a már említett Petőfi Sándor Művelődési Egyesület. A falu krónikása szerint: „1990-ben Gábos Dezső helyi tanárnak sikerül megszerveznie a határokon is átnyúló Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet, amely a Petőfi-kultusz ápolását is zászlajára tűzi... Március 15-én és a július végi Petőfi-napon – főként vendégközönségnek – megszervezi évfordulós ünnepségeit és az ifjúsági Petőfi-bált.”¹³ Az Egyesület szerepéről a továbbiakban részletesebben is szó lesz. Fontos a ma-

13 Máthé Attila: *Fehéregyháza története*. Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, Fehéregyháza, 1999, 119. p., 175. p.

gyar egyházak közösség-szervező működése. A századfordulón a magyarok vallás szerinti megoszlása a következő volt: 189 református, 51 katolikus és 19 unitárius. A magyar telepések reformátusok voltak, ez jelentősen megnövelte a reformátusok arányát. Bár a Sárpatakról az ötvenes évek után beköltöző katolikusoknak saját papjuk nincs, rendelkeznek szertartási központtal, és élénk a vallási életük. Nagyon látványos ugyanakkor az unitáriusok talpra állása. Bár 1992-ben 537 a reformátusok, 127 a katolikusok és csak 68 az unitáriusok száma, mégis templomépítésbe kezdenek. 2000-re már kész a templom és a gyülekezeti terem, hátravan még a belső berendezés elkészítése. A reformátusok a kilencvenes években előbb a templom javítását végzik el, majd 1999-ben nekikezdenek a papi lak bővítésének. Mindhárom egyháznak jelentős az egyleti élete. Közösen ünnepelnek, a szegényeken közösen segítenek.

Itt említendő még, bár jogilag nem intézményesült, a magyar fúvószenekar. 1931-ben alapították, 1940-ben megszűnt, majd 1949-ben újjáalakult, de aztán egy ideig megint élőhalott volt, és a nyolcvanas évek közepétől újra jelentős a szerepe. A szász fúvószenekar mintájára, azt követve alakult. Első pillanattól alapvető feladata a „halotti” és „ünnepi” zene szolgáltatása: a magyar temetések, valamint magyar ünnepek szimbolikus súlyának emelése. Az a közösség – tartják a falubeli magyarok – amelyik fúvószenekarral kísérettel temet és ünnepel, ellentétben azokkal, amelyek nem teszik ezt, nagyobb tiszteletet ad halottainak, és nagyobb pompát ünnepeinek. Nem elhanyagolható az a szerep sem, hogy évente egyszer szimbolikus összekötötte a magyar lakta, a faluban szerteszét fekvő intim tereket. Ugyanis minden húsvét első napján a zenekar ébresztőt adott. Ez azt jelentette, hogy végigment a falun, és ahol az előzőleg megegyezettek szerint fogadták, ott az udvaron zenélt. Ezt követte egy rövid köszöntés, borral és kaláccsal való kínálás.

Mindebből mára már csak egy átalakult szokás maradt fenn: a zenekar kijelöli, összeköti a magyarok számára fontos tércsomópontokat, és húsvét reggelén nem a házak udvarán, hanem a falu különböző utcáiban, a magyarok lakta helyein zenélnék. Kezdi az egykori szász falurészben lakó magyarok előtt. Ide összegyűlnék azok a szászok is, akik húsvét alkalmával hazalátogatnak, valamint az itt lakó, ortodox, tehát a húsvétot más időpontban ünneplő románok is. Zenélnék még a református templom előtt, az emlékmű, vagyis az épülő unitárius templom mellett, és végül a Telepes utcában fejezik be a körutat. Összesen mintegy húsz helyen állnak meg zenélni.

A hetvenes évek végétől, a kitelepedések következtében, sorra szűntek meg a környékbeli szász falvakban, majd Segesváron a szász fúvószenekarok. A nyolcvanas évek végére a fehéregyházi magyaroké maradt az egyetlen működő zenekar. Szerencsés módon éppen ekkor következett be karnagycsere és minőségi fellendülés is a zenekarnál. A segesvári városi kultúrház szerződést köt velük: minden hivatalos, állami ünnepen fellépnek. Cserébe két rend

egyenruhát csináltatnak a zenekar tagjainak, és ha időnként fúvóstalálkozókra vagy fesztiválokra mennek, akkor fedezik az utazási költségeket. Ez a szerződés ma is érvényben van. A fúvózenekarról elmondható, hogy a falu fiatal magyar legényeinek, férfiainak a legfontosabb nevelő, közösséget kialakító intézménye. Bizonyítható a közös zenélésnek, próbáknak és fellépéseknek az erős, magyar identitástermelő jellege. Mindaddig románok nem jelentkeztek a zenekarba.

Hétköznapi együttélés

1991-ben felszámolják a termelőszövetkezetet, újra magángazdaságok jönnek létre. Megmarad az állami gazdaság, azok, akiknek a földjeiken ez termel, részvényesek lesznek. A legjobb földek az állami gazdaság művelésében maradnak – ez is az egyik oka annak, hogy a földosztás nem járt konfliktusokkal (magyaroknak, románoknak egyaránt ez a véleménye). Ez azért is figyelemre méltó, mert a 20. század során, az állami beavatkozások, és az ezt követő perek következtében a földbirtoklás volt az egyik helyi, lappangó konfliktusforrás. Azonban a kilencvenes években a földtulajdon már nem azt jelentette, mint a század közepén. Elsősorban a szomszéd város hatására egy olyan urbanizálódási folyamat zajlott a településen, amely a gazdálkodói mentalitás elhalványulásához vezetett. Specializált gazdaságok alakultak ki: a város piacára fóliázással termelt zöldséget, virágot, illetve húst (disznó, majorság) szállítottak; de igen lecsökkent például a tehéntartók száma. Ezért is van realitása azoknak a terveknek, amelyről a polgármester és néhány tanácsos beszélt: a 2000-ben felszámolandó állami gazdaság (jelentős ingatlanokból, gépparkból álló) vagyonát egyben átvenni, a gazdaságot nem megszüntetni, hanem tovább működtetni.¹⁴

14 A jövőben bekövetkező változások felbecsülése szempontjából fontos lenne képet alkotni arról, amit nem vizsgáltam: az új körülmények között milyen új megélhetési formák alakultak ki, milyen elszegényedési folyamatok indultak be a településen; ezen belül pedig milyen tendenciák tapasztalhatók a magyar közösségen belül. Ami első pillanatban feltűnik: az átépített, modernizált, vagy épülő új házak, valamint a rengeteg (általában használt, Nyugatról vagy Magyarországról behozott) autó. Ez utóbbi annak a jele, ami a felszínen, statisztikákban kevésbé megfogható: a németországi, a magyarországi időszakos munkavállalásoknak. A németországi utak, pénzkereset természetes azok esetében, akiknek német, vagy román esetleg magyar, kitelepedett rokonaik, barátai vannak. A fiatalok körében felértékelődött a nyelvismeret. A magyar vezetők jelenségként említik, hogy Magyarországról, Németországból, Kanadából visszatérő, a faluból elszármazott férfiak (németek, románok, magyarok egyaránt) magyar lányokat vesznek feleségül.

Az etnikus viszonyok és a lokális identitás létrehozásának egy példája: a Petőfi-ünnep

A kérdés

A fehéregyházi román–magyar viszony kulcskérdése a Petőfi-ünnep, és mindaz, ami ebből következik. Legáltalánosabban fogalmazva: a magyar közösség számára fontos, a magyar nemzeti emlékhely őrzője. Ahhoz, ami ebből következik, a helyi románságnak mindig is viszonyulnia kellett: 1899 óta évente magyar ünnepek, felvonulások, jelentős magyar személyiségek látogatásai, jó külföldi kapcsolatrendszer. A „magyar Fehéregyháza” a magyar nemzeti térben ismert és fontos helyszín. A „román Fehéregyháza” ezzel nem veheti fel a versenyt, hiszen a román nemzeti térben semmiféle szerepe nincs. Ezt az aszimmetrikus viszonyt kell kezelni helyben ahhoz, hogy a hatalmas (turisztikai – kulturális – fejlesztési, így gazdasági) potencialitás, amelyet az emlékhely jelent, a lokalitás építőjévé váljon. A kérdés tehát: a „magyar Fehéregyháza” legfontosabb lokális értéke, a jelenlegi toleráláson túl, elfogadható lesz-e a román közösség számára, mint a település teljes társadalmának legfontosabb értéke?

Történelem

1849. július 31-én a fehéregyházi síkon zajlott az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc egyik utolsó ütközete. Több mint négyszáz honvéd vesztette életét. Petőfi Sándor eltűnése, feltételezett halála azonban olyan szimbolikus dimenziót nyert, ami a magyar „Nemzeti Panteonba” emelte be a helységet. Bevezetőként röviden végigkövetem azokat a mozzanatokat, amelyek az emlékhely (és a hozzá kapcsolódó közösség) épülését, működését mutatják. 1867-ben tér haza kufsteini rabságából gróf Haller Ferenc, aki a birtokán található hármassírt bekerítettette, és föléjük, a kegyelet jeléül, hársfákat ültetett. 1874-ben kerül a faluba a fiatal, héjjasfalvi származású, tehát a 48-as emlékeket szájhagyományból is ismerő Balázs Imre református pap. Életének nagy tétje, hogy a fehéregyházi csata és Petőfi emlékének megfelelő emlékmű álljon Fehéregyházán. Szervezni, gyűjteni kezd, majd miután Segesvárra kerül,¹⁵ megalapítja a Magyar Kaszinót, amely gazdája és szerve-

15 Amely ekkor a nem nagy számú, de gazdag szász városok sorába tartozik – a 20. század elején a pénzüntézetek betétállománya alapján felállítható rangsorban Magyarországon az 51. Ue.: Gál Zoltán: A magyarországi városhálózat pénzüntézeti funkciói a századfordulón. In: *Politika, gazdaság és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. KLTE Történelmi Intézet Új- és Legújabb Kori Történelmi Tanszéke, Debrecen, 1999, pp. 227–249.

zöje lesz az évfordulós Petőfi-ünnepeknek. Az általa összegyűjtött pénz teszi lehetővé, hogy 1887–88-ban, Segesváron a vármegyeházát és a református templomot építő budapesti műépítész, Alpár Ignác megrajzolja az emlékmű tervét, majd Köllő Miklós szobrászművész elkészítse az emlékmű csúcsház levő turult, valamint a segesvári Petőfi-szobrot. „Mindkét emlékművet 1897. július 31-én, a csata évfordulóján avatják, ezeket megmozgató, országos ünnepség keretében. Balázs Imre lelkipásztornak Jókai Mór ír köszönőlevelet ebből az alkalomból, úgy is mint a Petőfi Társaság elnöke”.¹⁶

A grófi család egyik tagja, Haller Luise saját birtokán, a honvédsírok köre emlékkertet létesít, emlékházat építtet, ebbe múzeumórt alkalmaz, és 1848-cal, Petőfi halálával kapcsolatos dokumentumokat, tárgyakat gyűjt, állíttat ki: „...megvolt az az ágy, amelyikben Petőfi utolsó éjszakáján hált, valamint az a kávéscsésze, amelyből utolsó reggelijét fogyasztotta, s amelyet a székelykeresztúri Varga Rózsika nemzeti színű szalaggal kötött át.” De „1916. augusztus 31-én a román támadás miatt a magyar hatóságok a vidék kiürítését rendelik el, s a segesvári Petőfi-szobrot, valamint a fehéregyházi emlékház műtárgyait az ország belseje felé menekítik. Ezzel az állandó kiállítás állagát felbecsülhetetlen veszteségek érik. Elvesz a sok jeles személyiség bejegyzését őrző vendégkönyv is.”¹⁷

A Fehéregyházán hagyományt teremtő nagy ünnepre 1899. július 30-án kerül sor. Ennek bemutatása előtt egy rövid kitérőt kell tennem. 1848–49 köré a későbbi évtizedekben a legjelentősebb magyar emlékezési kultusz épült fel. Része volt ennek a folyamatnak a harctéren elesett forradalmár költő, Petőfi Sándor heroizálása, nemzeti hőssé avatása. Az elesettek, mártírokra való emlékezés hozza létre az emlékműállítás gyakorlatát, ezzel létrejönnek azok az emlékezeti helyek, „amelyek gerjesztik, ám egyszerismind hatásosan szimbolizálják is a nemzeti ünnepek és rítusok közösségi gyakorlatát”.¹⁸

Fehéregyháza a 1848–49-es emlékhelyek közül az egyik legfontosabb. Az 1899-es megemlékezés avatta azzá. Ebben az évben, amikor a szabadságharc bukásának félszázados évfordulójára emlékeztek, állt már az emlékmű, a múzeumház, körülöttük az emlékpark, Segesváron a Petőfi-szobor. Életbe lépett az 1898:V. törvénycikk 1848–49 emlékezetének hivatalos ünneppé nyilvánításáról. Az ünnepséget a segesvári Magyar Kaszinó szervezte, két helyszínen (Segesváron és Fehéregyházán). Külön küldöttséggel képviseltette magát a főrendi ház és a képviselőház, valamint a kormány. Tizenöt különvonat szállí-

16 Máthé Attila: *Fehéregyháza története*. Kiadja a fehéregyházi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, Fehéregyháza, 1999, 112. p.

17 Máthé: i. m. 115. p.

18 Gyáni Gábor: Történetírás: a nemzeti emlékezet tudománya? In: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest, 2000, pp. 95–127.

totta az érdeklődőket, a Székelyföldről ötezren jöttek, az ünneplők mintegy fele. Száznegyven koszorú került az emlékmű talapzatára, és Segesváron az ünnepség négyszázötven terítékes díszbéddelel ért véget. A következő évtizedben, kevesebb résztvevővel, megismétlődtek és Fehéregyházán is rituális körvonalat nyertek az ünnepek. Ehhez azonban az kellett, hogy a településen megjelenjenek a zömükben Székelyföldről érkező telepések. Egy korabeli szerző írja: „Az 1900-as évek vége felé széles körökben keltett megnyugvást az a hír, hogy a kormány nyilvános árverésen 350 000 k.-ért megvette Haller Lujza grófnő 1278 holdas fehéregyházi birtokát, a szerencsétlen végű segesvári csata színterét. A kormány beavatkozását a közvélemény sürgette, mert képtessé vált birtoka azoknak a hantoknak, amelyek ezer honvéd csontjai közt Petőfi Sándor hamvai magyar Panteonná avattak...”¹⁹ A magyar kormány beavatkozása feltételezhetően az emlékhely körüli földek nem magyarok által történő felvásárlását előzte így meg, és lehetőséget teremtett a telepítésre. Azt lehet tehát mondani, hogy az emlékhely jellege indokolta az állami beavatkozást, és a 32 református magyar családnak – mintegy az emlékhely jövőbeni őrzőinek – a betelepítését, végső soron Fehéregyháza etnikai összetételének állami támogatással történő megváltoztatását. Mindennek a Petőfi-ünnep formáinak, jellegének kialakulásában is van jelentősége. A telepések számára itt létük első évétől adott volt az új lakhely legnagyobb ünnepe. Erre az ünnepre 1899 óta a Székelyföldről tömegek özönlöttek – eljöttek a közeli-távoli falvakból a telepések rokonai, barátai, akiket vendégül kellett látni. A ma legidősebbek jól emlékeznek a készülődésre, a Telep utcájának rendbetételére, a székelyföldi falvakból érkező szekéráradatra, rokonok-ismerősök tömegére, a családanya sürgés-forgására, mert mindenkit asztalhoz kell ültetni, meg kell vendéglenni.

A harmincas években az ünnep a készülődéssel kezdődött: feldíszítették az emlékmű környékét, valamint a központban levő Hangya-szövetkezet udvarát, ahol sor került a Petőfi-bálra. Reggel az 1931-ben alakult Fehéregyházi Református Magyar Fúvószenekar ébresztette a Telepes utcai lakosokat; délelőtt istentisztelet volt a központban levő református templomban, majd a fúvószenekarral az élen kivonulás az emlékműhöz, ahol szavaltatok hangzotak el. Az ünnepség véget érte után elszéledtek a vendégek s helyiek, és sor került a széles rokonságot egy asztalhoz ültető ünnepi ebédre. Azok az idegenből jöttek, akiknek nem voltak rokonaik, ismerőseik, a szövetkezet feldíszített udvarán fogyaszthatták el az otthonról hozott ennivalót. Estefelé kezdődött, reggelig tartott a bál.

A kiegyezés után a Petőfi-ünnepeknek két alapvető formája alakult ki: az egyesületi, valamint a népi. Az előbbi zártkörű megemlékezést, díszva-

19 Lovas Sándor: A legújabb állami telepítések Magyarországon. 1908.

csorát, azon szemtanúk emlékezéseit, a hősöket és hősi időket magasztaló pohárköszöntőket jelentett. Az utóbbi nagy tömegeket megmozgató nyilvános rendezvény volt valamilyen épített emlékhely – temetői síremlék, csata emlékhelye, résztvevők szobrai – körül. 1916-ban tartották Fehéregyházán az utolsó hivatalos magyar állami megemlékezést. Átalakult (emléktárgyakban szegényebb lett) maga az emlékhely, majd 1918 után a környező földek, maga az emlékpark is tulajdonost váltott. A Haller Luise által építtetett múzeumi őrházba román nincstelen családot telepítenek. A Brassói Lapokban, 1925-ben megjelent cikk szerint a park kerítése düledezik, a sétányokat benőtte a gaz, a múzeum ablaka kitorve, ajtaján nincsen zár, ezért egy nagy kővel van betámasztva, az őr pedig magyarul nem értő, sokgyermekes asszony, aki csak annyit tud Petőfiről, hogy költő volt.²⁰ Mindezek a körülmények is hozzájárultak ahhoz, hogy Fehéregyházán a népünnepély lokális ünneppé váljon. Természetesen: a nemzeti megemlékezéssel szimbiózisban élő lokális magyar ünnepről volt szó. 1940 és 1944 között ezt az ünnepet is betiltották a román állami hatóságok.

1945-ben új fejezet kezdődik a fehéregyházi Petőfi-ünnep történetében. A magyarok ünnepi, nyilvános térhasználati jogainak „visszaállítása” 1945-ben, az új politikai helyzetben, igen reprezentatív ünnepséggel történik meg. „Magyarok és románok népviseletben, virágok és ünnepi zászlók alatt, Segesváron és Fehéregyházán ünnepelnek. 1945. július 28-án, szombaton, a segesvári városháza dísztermében, a magyar, román és bolgár írószövetségek küldötteinnek jelenlétében Kacsó Sándor és a bolgár Mladen Iszajev mond beszédet, Halmos György Liszt-gyászdalt zongorázik, Petőfi halhatatlan rapszodiáját, az *Egy gondolat bánt engemet* kezdetűt Perényi János mondja el. Az ünnepségen jelen volt Illyés Gyula, Kárpáti Aurél, Gergely Sándor. Vasárnap reggel több tízezres ünneplő sereg indul Fehéregyháza irányába. Az Ekésfront tömegeit Romulus Zaroni, a földosztó vezeti. A menet élén Vladescu-Racoasa, nemzetiségügyi miniszter, a Magyar Népi Szövetség vezetőinek társaságában halad.”²¹ Groza Péter miniszterelnök köszöntő sorait Balogh Edgár olvassa fel; felszólalnak még Mihai Beniuc, Nagy István, és az RKP küldötte, Iosif Ranghet. Ettől kezdve minden évben tartanak Petőfi-ünnepet; az 1949-es, centenáriumi éppenséggel „nemzetközi” méretűvé kerekedett. Ekkor kerül az emlékmű elé egy prizma, a rajta levő bronztablán pedig románul és magyarul két Petőfi-verssor.

Ezekben az években a Petőfi-ünnepek újra a román állam támogatásával, majd kizárólagos felügyelete alatt, helyi államhatalmi szervek rendezésében és jóváhagyásával történnek. De a népünnepély-jelleg (helyi magyaroknál rokonok, ismerősök látogatása, piknik az emlékparkban, Petőfi-bál) változó

20 Máthé: i. m. 117. p.

21 Máthé: i. m. pp. 147–148.

mértékben továbbra is megmarad. Sőt, ez az egyéni-kiscsoportos ünneplési forma dominálja a nyolcvanas éveket, Ceaușescu nemzeti-kommunista diktatúrájának idejét. Ekkor már hivatalosan csak a Magyar Nagykövetség küldötte és a melléje kirendelt román állami képviselő koszorúzhatott, és az ünnep nyilvános része csak erre a koszorúzásra korlátozódott, de senkinek sem tilthatták meg ekkor sem, hogy egyénileg felkeresse az emlékhelyet. 1948-ban államosítják a múzeumot, a Segesvári Múzeum kihelyezett részlegeként működik tovább. 1956-ban a Román és a Magyar Tudományos Akadémiák kutatócsoportjai közösen kiszállnak a helyszínre, és Petőfi halálának körülményeit vizsgálják, újabb tömegsír után kutatnak. 1969-ben tovább gyarapszik az emlékhelyek száma: az Ispán-kútnál, Petőfi feltételezett halálhelyén építenek emlékművet. 1984–85-ben a helyi Lengyár restauráltatja a múzeum épületét.

1990-ben újra nagyméretűvé, magyarországi vendégek részvételével bővül, „fél-államivá” válik az ünnep. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a román állam különösebben nem támogatja vagy szabályozza az ünnepet, viszont a helyi hatalmi szervek képviselői, amennyiben magyar a vezetés (például a székelyföldi városok vezetése), vagy állami tisztséget viselő magyar politikusok is részt vesznek az ünnepen.

1990-ben megalakul a fehéregyházi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, amelynek feladata lesz az éves ünnepek és a Petőfi-kultusz helyi szervező intézménye. 1997-ben az emlékparkban kopjafát avatnak a létrehozó, Haller Luise grófnő emlékére. 1998-ban a Múzeum és emlékpark a Segesvári Múzeum tulajdonából a Helyi Tanács tulajdonába megy át, és megbízásos alapon a Petőfi Egyesület veszi át a gondozását. Mivel a Segesvári Múzeum kiüríti az emlékházat, magyarországi segítséggel új kiállítást rendeznek be, előbb azonban renoválni kell magát az emlékházat. 1999-ben felállítják Kiskunfélegyháza ajándékát: az egész alakos Petőfi-szobrot. 2000-ben a Petőfi-fordítók közül elsőnek Eugen Jebeleanu plakettjét avatják (szintén a kiskunfélegyháziak ajándéka). Tíz év elteltével már nem emlékműről, hanem emlékmű-együttesről, megerősödött szimbolikus töltetű emlékhelyről lehet beszélni.

Fehéregyházi Petőfi-ünnep, 2000

Szombat, július 29.

Az emlékmű és a múzeum körül, az emlékparkban a szervezők az utolsó simításokat végzik. Az előző, kerek évfordulós esztendőben egy hétig tartó közmunkával tették rendbe a sétányokat, a kerítést, takarítottak a múzeumház restaurálása után, és hátul, egy bokorsor mögé illemhelyet építettek. Az idén csak gondozni kell a meglévő építményeket, és fehére festeni a sétányok sze-

gélyét, meggereblyézni a park fűvét. A holnapi nap tereit kell kialakítani: piros-fehér szalaggal körbevenni az emlékhely belső terét, ahová nem léphetnek a kíváncsiak, és kijelölni, berendezni a hivatalos vendégek számára fenntartott részt. A Jebeleanu-plakettet másfél méteres, márványlapokkal borított tömbre erősítették fel; ezen most még rajta a lepel. A Petőfi Egyesület és a másik szervező, a helyi RMDSZ vezetői rendőrségi engedélyt kérnek, szervezési kérdésekben tárgyalnak.

Az ünnep tere leginkább az emlékmű előtti, emlékműhöz vezető utcarészre terjed majd ki. Szombaton látni lehet, hogy az itteniek sáncot takarítanak, udvart és járdát sepernek. Kialakultak már a kapcsolatok: árusok érkeznek, az udvarokra pakolnak le, a nyitott kapukba sátrakat állítanak fel. Mintegy kétszáz méter hosszú az a rész, ahol kétfelől árusok sátrai, asztalai fognak állni holnap. Az utca lakói helyet adnak megfelelő fizetség ellenében. Az utca bejáratánál, egy villanyoszlopon kézzel írt plakát: „PETŐFI-BÁL 2000. július 30-án, 20 órai kezdettel a fehéregyházi kultúrotthonban”.

Vasárnap, július 30.

Az ünnep a Petőfi Egyesület évi közgyűlésével kezdődik. Mivel a tagok nemcsak helyiek, sőt inkább az ország különböző részein, vagy éppen Magyarországon laknak, ezért ez a nap a legalkalmasabb erre. A központban, a református templommal szemben álló, egykori református népiskola (ma az állami általános iskola része) épületében, egy teremben gyülekeznek a helyiek és távolról érkezők. Kávéznak, beszélgetnek. Megérkeznek a napok óta itt tartózkodó vendégek, Kiskunfélegyháza küldöttei: majd marosvásárhelyiek, közöttük az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Maros megyei elnöke. Földvállról, Brassóból érkeznek, egyesek székely ruhásan, mellükön kis Petőfi-arckép, piros-fehér-zöld kokárda. Mindenki átvonul a templomba, megkezdődik a közgyűlés: tevékenységi beszámoló, hozzászólások, vezetőségi választás. Közben újabb résztvevők érkeznek Marosvásárhelyről két autóbusszal, ők is bejönnek a templomba. Megkezdődik az istentisztelet. Mikor ennek vége, kint felhangzik a két fúvószenekar (a fehéregyházi és a héjjasfalvi) zenéje. A résztvevők felsorakoznak a fúvószenekarok mögé, a menet (mintegy 200 ember) elindul előbb a főutcán, majd a vasút felé vezető utcán. Mindenütt a kapukban kíváncsiak, leginkább nők és kisgyerekek. A menet átkel a vonatsíneken az állomásnál, és a Múzeum utcán végighaladva ér az emlékhelyre. A Telepes utca végénél nagyobb csoport várakozik és csatlakozik a menethez. A kertben, a kert előtti téren legalább annyian várják az érkezőket, mint ahányan érkeznek. A tömeg eloszlik, kialakul az ünneplés tere: a hivatalosságok elfoglalják helyüket az emlékmű előtti padokon, a fúvószenekarok oldalt, az árnyékba húzódnak, néhányan a múzeumház mögött a fűre terítik pokrócaikat és arra ülnek. Sokan maradnak a kerítésen kívüli térben,

az utcán csoportosulva. Az emlékművel szembeni központi sétányon párosával, a koszorúkat fogva állnak a koszorút elhelyezni óhajtok.

Kezdődik a mintegy három órán át tartó program: „Az RMDSZ országos, megyei, városi és környékbeli szervezetei, egyházak, egyesületek, magán-személyek helyezték el a turulmadaras emlékműnél és a tavaly felállított Petőfi-szobornál a kegyelet koszorúit. Az emlékműsört J.B. segesvári tanár vezette. A hivatalosságokat, B.Á, K.S. és K.K. RMDSZ-képviselőket, Kiskunfélegyháza küldöttségét és a népes ünneplő gyülekezetet a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnöke köszöntötte...” Három szónok, négy szavaló (egy román, három magyar), két színművész következett, a baróti református egyház vegyes kara énekelt. Leleplezték a Jebeleanu-plakettet, a román nyelvű szöveget a meghívott polgármester hiányában a Petőfi Egyesület elnöke olvasta fel, majd ugyanő „érdemleveleket és érmeket osztott ki mintegy tíz személynek, aki tevékenységével elősegítette a Petőfi-kultusz kibontakozását Fehéregyházán.” Az egyik szónok, Kiskunfélegyháza polgármestere mondta: *„Méltó a hely a tiszteletadásra és az emlékezésre. Szeretnénk az elkövetkező években hozzájárulni, hogy ez a múzeumkert tovább bővüljön, szépüljön, és megfelelő zárandokhelye legyen a magyarságnak.”*²²

Az ünnep ideje alatt az utcán, a kerítés előtt jöttek-mentek az emberek. Fehéregyházi magyarok, ezek elszármazott rokonai érkeztek vagy távoztak csoportosan. Szintén csoportokban történt az emlékházban a látogatás. Háttal, a fűre terített pokrócokon az ünnepnek egyformán háttal ülve ettek-ittak a családok, ismerősök csoportjai. A kerítés mellett asztalokon könyveket, közöttük a Petőfi Egyesület kiadványait, kitűzőket árusítottak. A kertben a bal oldali kerítés mellett, az árnyékban álldogált három idősebb cigányember és négy cigánygyerek. A megkérdezettek azt állítják, hogy soha nem láttak helyi, egyszerű román embert a kerítésen belülré jönni. Az utcán bámészkodók között egyetlen, a környéken lakó román nemzetiségű ácsorgott, nézelődött hosszabb ideig – őt és a két rendőrt, két csendőrt kivéve csak helyi és távolabbról, vagy Magyarországról érkezett magyarok alkották az ünnep résztvevő közönségét. A hivatalos rész végezte előtt már széledni kezdtek az emberek. A falu felé ereszkedő utcában az árusok előtt falatozó, söröző csoportok alakultak ki – főleg helyi és vendég fiatalokat lehetett itt látni. A fehéregyházi fúvószenekar tagjai a Telepes utca egyik kertes házához vonultak, ott söröztek. Elkezdődött az ünnep profán része: közös ebéd, beszélgetés, otthoni mulatás, majd este a Petőfi-bál.

Az elmúlt évben, a százötven éves évforduló, a Petőfi-szobor avatás évében sokkal több neves személyiség tette tiszteletét az ünnepen; nagyobb volt

²² Az idézetek eredeti helye: „A te dalod szülte a szent szabadságot”. Emlékezés Fehéregyházán. *Népújság*, 2000. július 31.

a helyiek, a székelyföldi településekről érkező küldöttségek, és a kíváncsiak száma. 2000. július 30-án egy átlagos fehéregyházi Petőfi-ünnepnek lehettem szemtanúja, résztvevője.

Lokalitásépítés

Petőfi-kultusz és Petőfi-ünnep nélkül más lenne a fehéregyházi magyar identitás. A Petőfi-ünnep mára már a fehéregyházi magyar közösség és a segesvári magyar elit legnagyobb ünnepévé vált. Az ünnepélyeken általában egyetlen helyi román vezető, értelmiségi sem jelenik meg, pedig a magyar szervezők rendszeresen hívják őket. A távolmaradások sorozata 2000-ben sem szakadt meg. *„Minden egyes ünnepélyre, ahogy emlékszem, meg voltak hívva, az ortodox kolléga is, a polgármester is... Ígérték volt, ünnepélyesen megígérték, hogy ott lesznek, s még egyszer sem jelentek meg... Pedig most is megígérték...”*²³

Az első világháború után nem, de 1945-től 1987-ig, amikor betiltották, a helyi román vezetők is részt vettek az ünnepeken – igaz, azok akkor inkább a „világforradalom és a republika”, s kevésbé a magyar nemzet nagy költőjéről szóltak. Ezt tanúsítják az ekkor keletkezett feliratok is.²⁴ 1990-ben a román–magyar kapcsolatokban éles határkő volt március 15-e. Ezen a napon a Romániában a magyar nemzetiségűek saját szervezésben, korlátozások nélkül, mutatták fel a nyilvános térben nemzeti szimbólumaikat, fogalmazták meg etnikai identitásukat. A románok ezen az ünnepnapon a szocialista-nacionalista diktatúra által üldözött másság kinyilatkoztatásával szembesülhettek.

1990 márciusában a magyar ünnep, az erről készült képek-tudósítások, azaz a „hivatalos valóság” mint közvetlenül fenyegető veszély jelent meg. Decemberben nem, ellenben márciusban már sikerült az ellenség-mítoszt hatásosan és hosszú ideig, cselekvésekre sarkallóan aktualizálni. A különállás, ellenségesség csúcspillanata volt 1990 márciusa Fehéregyházán is. Az eltelt időszak azonban lényeges változásokat hozott. A változásokat elemezve mondhatom, hogy a lokalitás konstruálásának alap- és próbaköve a helyi román viszonyulása Petőfi-ünnephez. *„Nem tudják megemésztetni. Egyszerűen nem tudják megemésztetni...”*²⁵ – mármint a helyi román vezetők, a román emberek a Petőfi-ünnep jelenségét. Én ezt árnyalnám, és úgy fogalmaznám át: már emésztik. Vegyük sorra mindazt, amit tereptapasztalataim mutatnak.

23 Benefi Sándor református lelkipásztor.

24 1949-ben, az emlékmű talapzatán levő prizmán román és magyar nyelven: *„Jertek ki hozzám s ott kiáltatok/síromnál éljent a Republikára”*; 1969-ben, az Ispán-kúton román és magyar nyelven: *„Itt esett el 1849. július 31-én Petőfi Sándor forradalmár költő, a népek szabadságának harcosa.”*

25 Benefi Sándor református lelkipásztor.

Koszorúk, szalagok

Az emlékműnél 1990 előtt csak a Magyar Nagykövetség koszorúin volt piros-fehér-zöld szalag. Ez nyilvánvalóan irritálta a „nemzetibb érzelmű” románokat, és a nyolcvanas években a már említett koszorú-gyalázásra is sor került. 1990 után még fennállt, de egyre gyengült a román közösség ellenérzése. A koszorúk többségén ott volt a piros-fehér-zöld szalag, bár előfordult olyan eset is, hogy lopva levágták, vagy koszorúval együtt eltüntették a trikolorokat. Mintegy három éve, a múzeum őre szerint ez már véletlenül sem történik meg. A piros-fehér-zöld szalagokkal díszített koszorúk hetekig ott állnak, ahová helyezték őket.

Új központ

A kiszélesedő utcarészen, az emlékkert és az unitárius templom kertje között két-három autóbusz is elfér egyszerre. Az unitárius templomnak száznál több embert befogadó tanácsterme van, ezért felmerült annak a gondolata, hogy ott is tartsanak megemlékezéseket, rendezvényeket. A Petőfi Egyesület vezetői azt tervezik, hogy az emlékkert mögött levő földterületet megvásárolják. Oda épülne majdan a – Kós Károly által már 1948-ban megtervezett – Petőfi Kultúrház. Ez, reményeik szerint, a romániai magyar Petőfi-kultusz központjává, és egyfajta kulturális turizmus színterévé válna. Az ünnepek idején, de nyáron a turistaszezonban is, jelentős a forgalom. Az újonnan berendezett kiállítás az igényes elvárásoknak is megfelel.

Politikusok, vezetők viszonyulása

A körülmények változásával nagyobb nyomás nehezedik a román vezetőkre. Nem hunyhatják be a szemüket, nem tehetnek úgy, mintha nem létezne: az emlékmű, a Petőfi-ünnep kérdését kezelni kell. Van olyan tanácsos (pártállása szerint a Keresztény Demokrata Nemzeti Szövetség képviselője), aki elmondta, hogy természetesnek tartja a románok részvételét is az ünnepségen. Mindemellert ő sem vett részt ebben az évben, mert egybeesett a segesvári Középkori Művészet Fesztivállal, vendégei voltak, azokkal kellett Segesvárra mennie. A 2000-ben rendezett Petőfi-ünnepel kapcsolatban a polgármester pozitív gesztusa volt, hogy vállalta az eligazító tábla felállításával járó esetleges kellemetlenségeket. Az ünnepségen viszont ő sem jelent meg. Az ünnepséget követő napon beszélgettem vele, és feltettem a kérdést: várták, a rendezők szerint ott lett volna a helye, miért nem jelent meg? Az egyébként közlékeny ember hallgatása volt a kérdésre a válasz. Ezt a gesztusát értelmezhetem úgy is, hogy nem köti ezt egy idegen orrára, de úgy is, hogy erről csak hosszan vagy sehogy nem lehet beszélni.

Egy másik tanácsos szerint: *„Annyi időn keresztül együtt ünnepeltük Petőfit, és nem volt abból nemzeti probléma, hogy nem a miénk... forradalom volt, résztvevő volt, itt volt a csata, itt esett el...”* (Beszélgetőtársam a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjának volt polgármester-jelöltje). Nem mondja ki, de sejteti, hogy szerinte a mostani ünnepek a hatvanas-hetvenes évekbeli ünnepektől különböznek abban, hogy ma – a forradalmiságot mellőzve – nagy hangsúly kerül Petőfi magyarságára.

Fehéregyháza románjainak legfontosabb szellemi irányítója az ortodox pap. Igen határozott, erős egyéniség. Ha úgy látja jónak, saját híveivel is szembeszáll, haragjukkal nem törődve. Nemzetiségi határokat konstruált, a román közösség identitását erősítette. Megtiltotta híveinek, hogy a fűvészeknek art hívják a temetésekre, ehelyett egyházi kórust tanított be, amely az ortodox temetéseken énekel. Ezzel az ortodox-nem ortodox vallási határt erősítette. Kérdésekre készségesen elismerte, hogy a Petőfi-emlékmű „reprezentatív kulturális emlék”, és éppen ezért hasznos, ha kiaszfaltozzák az utcát. 2000 tavaszán, a helyhatósági választások előtt úgy döntött, hogy politikai szerepet vállal. Függetlenként be is jutott a tanácsba. Beszélgetésünk során lépését hosszasan, részletesen indokolta. Mélységesen elégedetlen a választott tanácsosok kulturális szintjével és emberi minőségével. *„Be kellett volna jussanak a tanácsba kultúremlékek is. Nemcsak én, hanem az orvosnő, és az iskolaigazgató, és a református pap, olyan emberek, akik megvilágítják a közösséget, de nem politikai alapon... Mert eddig a söpredék (ciurucurile) jutott be, és hogy a söpredék vezessen, nem, meg kell tegyük mi is ezt a lépést, és demokratikusan, listára felírva, szavazattal, és akkor ott vagy...”* Mindemellett úgy véli, ha a közvetlen politikai csatározásokon kívül marad, kevesebb az emberekre és a közösségre gyakorolható befolyása. Idézi a polgármester szavait, aki szerint az ő jelenléte a tanácsban nagyon kedvező hatású, mert nem merik a tanácsosok jelenlétében egymást szidni és káromolni. Szavának minden, a helységben zajló folyamatban igen nagy súlya van és lesz a közeljövőben. Mivel az ő képe szerint a település olyan „ősi román föld”,²⁶ ahol nem kevés ideje élnek kisebbségek, nem fogadja el a nem-román és nem-ortodox szimbolikus hely lokalitás-építő jelentős szerepét. Lehetséges, hogy éppen ezért ő lesz a „Petőfi-falva”²⁷ eszmének, szimbolikának a legjelentősebb román ellenzője.

26 Ennek legjobban látható jele: az ortodox templom tetején, a mázas cserepekből megformált, messzire látszó évszám, az 1265 állítólagosan a fehéregyházi románok első említésének éve. A magyarok körében erről keringő anekdota: egy Fehéregyházán ásatást végző román régész állítólag arra a kérdésre, hogy mit is jelent az 1265-ös évszám a templom tetején, azt válaszolta: „Biztos a leltári száma.”

27 Máthé Attila: Még egyszer „Petőfi-falváról”, azaz Fehéregyházáról. *Népíjság*, 2000. augusztus 9.

Egység és kettőzöttség

Ma Fehéregyházán a két etnikum ünnepein különböző csoportok vesznek részt. Egyrészt vannak a hivatalos ünnepek, ezen belül a román állami ünnepek és a román etnikus ünnepek. Másrészt zajlik a március 15-i és a Petőfi-ünnep mint a magyar etnikus ünnepek. Ami nagyon hiányzik: a lokalitás közös ünnepe, amely egyben alkalmat, lehetőséget teremtene a közös identitás megfogalmazására.

A település társadalmának mindennapjai inkább az egység, ünnepei pedig nyilvánvalóan a kettőzöttség jegyében telnek. A mindennapokban sok a kooperáció, és ha beszélhetünk lokális identitásról, az csak a mindennapi kapcsolatokban épül. Az ünnepekkor megerősödik a különbségek és a távolságok megfogalmazása. A lokális közösség mindennapjaiban megkettőződik. A „magyar Fehéregyháza” mindaddig, amíg megvan a Telepes utca, őrzi területi különállását is. Legalább ilyen jelentős a vallási-kulturális különállás, az ezen keresztül megfogalmazott identitás is. Fontos, hogy évente kétszer is olyan saját ünnepet lehet szervezni-rendezeni, amely a nemzeti közösséghez kapcsolja az ittenieket.

A román többség és vezetői jelenleg, nyilvánosan legalábbis, tolerálják a magyar ünnepeket, az ezeken keresztül megnyilvánuló magyar identitást. A magyar kisebbség és ennek vezetői mindent megtesznek, hogy a szimbolikus hely nyújtotta előnyöket kihasználják, növeljék. A szükséges és elégséges politikai kooperáción túl, az elmúlt évtizedben a két etnikum reprezentánsai és reprezentációi között közeledés nem tapasztalható.